

SZIGETHY GÁBOR

Lapszemle XXVII.

kortársalgó

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

Ezer évekkel ezelőtt született s azóta gyakran újrafogalmazott kérdés: *Csak egy kijárata van a labirintusnak?* Hány Ariadné-fonalára van szüksége a gondolkodó embernek, hogy a *kis- és nagyvilág* (Goethe) útvesztőiben eligazodjon, napfényre vezető kijáratokat találjon? A Szép Szó 1937. áprilismájusi számát olvasom. A szerkesztőknek – József Attila, Ignóty, Fejtő Ferenc – van igaza? Vagy a velük a Nyugat hasábjain élesen vitázó Babits Mihálynak?

Kamaszkoromban, a múlt század ötvenes éveiben, a kis- és nagyvilágot megismerni és megérteni akarásomban Babits Mihály és József Attila égen járó üstökös szelleme volt erőt, hitet adó irodalmi forrásom. Politikusok, pártemberek kiagyalta, gyorsan avuló tartalmatlan fogalmak – jobboldali, baloldali, reakciós, haladó – nem érdekelték. Megszállott, leigázott, gyarmatosított országban jártam középiskolába: mindennapi szerelmem volt a könyv, az irodalom, az olvasás. Babits Mihály elvarázsolt: napi olvasmányom volt a *Jónás könyve*, esti imádságom a *Jónás imája*. József Attila lebilincselte: megtanított okosan elviselni árvaságomat, töretlen hitel szeretni hazámat, anyanyelvemet.

Iskola mellé többet jártam, mint iskolába. Tizenkét év alatt több-kevesebb sikerrel nyolc tanintézet padjait koptattam. Amit *tanítottak*, hamar lekopott rólam. Amit *tanultam* – íróktól, költőktől, gondolkodó magyaroktól –, az ma is tulajdonom: életemben, olykor álarcban, mindig polgár voltam, soha nem alattvaló. *Én nem fogom be pörös számat* – tanultam József Attilától. Budán kezdtem a középiskolát, Pesten sikerült befejeznem.

Szép Szó, 1937. április–május: *Terror – szépszóval* – a folyóirat szerkesztői, József Attila, Fejtő Ferenc, Ignóty határozott hangon perel Babits Mihálynak a Nyugat áprilisi számában megjelent, *Tehetségvesztés – visszamenőleg* című írásával. Égen járó üstökös szellemeim kulturáltan, de ellentmondást nem tűrve oktatják ki egymást.

Labirintusban bolyongok, keresem a kijáratot.

József Attila 1930-ban rendkívül durva hangú, támadó, rossz verset írt Babits Mihály ellen: *Egy költőre*. Aztán megbánta. Bocsánatot kért. Levélben: „Kérem, vegye barátságos cselekedetnek, hogy ver-

seimmel fölkeresem” (1932. október 6.). Kérelemmel: „Nagyon sajnálom, hogy Öntől, akit megbántottam, pénzt kell kérnem” (A Baumgarten Irodalmi Alapítvány gondnokának, 1933. január 28.). Versben, 1934-ben: *Magad emésztő, szikár alak! Én megbántottalak. Sajnálom, kár volt (Magad emésztő...)*.

A Babits Mihálytól megbocsátást remélő József Attila tudta: *a fájdalom ágai benned mint mindenkiében, elkövesednek...*

Babits Mihály hívő keresztény volt: nem felejtett, megbocsátott. A Baumgarten Ferenc Irodalmi Alapítvány 1935. január 17-én ezer pengő támogatást ítélt meg József Attila számára. Az értesítő levelet Babits Mihály írta alá.

Babits Mihály és József Attila 1937-ben is más szemzőgből látták a világ eseményeit, értékeit, s más gondoltak arról: mi a költő, az író, a művész, az alkotó ember feladata itt, a földi létben. Más *szemzőgből*: nem egy irányból, nem egy irányba néztek.

Ha 1937 májusában – haladok visszafelé a labirintusban – csak a Szép Szó új számát olvasom, a Babits Mihályt vállaltan szarkasztikus hangnemben kioktató szerkesztőségi írást, talán gondolkodás nélkül elhiszem, hogy Babits Mihály életidegen, csak a számára fontos költői értékekkel foglalkozó, „fájvirág” poéta. Ha csak a Szép Szót olvasom, ha hiszek József Attilának és Ignótynak, okkal gondolhatom: Babits Mihály nem akar szembenézni válságos kora politikai kihívásaival, és költőként, értelmiségiként hallgat, amikor népét, hazáját szerető költőnek, értelmiséginek riadót kellene fújnia.

De – keresem a kijáratokat a labirintusból – számomra ma nem csak a Szép Szó gondolkodásra serkentő múltforrás. A Nyugat számos kötete is ott sorakozik könyvespolcomon. Babits Mihály higadt, okos érvelését olvasom.

Mi a legfőbb gondja Babits Mihálynak ezekkel a lelkesen baloldali, magukat harsányan liberálisnak nevező irodalmárokkal? „A liberalizmus ma már többnyire csak pártállás, nem pedig szellemi attitűd, mely tiszteli az emberi vélemény jogait és szabadságát” (Nyugat, 1937. április, 319–320.).

Babits Mihály már akkor tudta, hogy a 19. század első évtizedeiben született nemes eszme, a li-

beralizmus végzetesen korcs ideológiává silányul a 21. század első évtizedeire?

Régi történet.

„A nagy író azzal tisztelt meg minket, hogy részt vett tiszteletére rendezett előadóstünkön, január 13-án, a Magyar Színházban. Thomas Mann felolvasását az esten Ignó Pál előadása vezette be. Utána a műsor szerint József Attila elmondta volna Thomas Mannhoz intézett ódáját, de a rendőrség ezt betiltotta” (Szép Szó, 1937. február, 47.).

Szellempezsdítő esemény volt 1937. januárban Thomas Mann jelenléte, szerepvállalása Budapesten. A Pesti Napló képes melléklete január 17-én egész oldalas képsort közölt az asztal mögött ülő, a felolvasást szenvedélyes testbeszéddel kísérő-élénkítő német íróról. Babits Mihály rövid írásban tiszteleg Thomas Mann előtt: „Mi teszi harcos-sá ezt a tiszta művészt, aki mindig csak szemlélő volt és nem cselekvő? Mi az, ami ily tragikusan és mindig újra csatába vonja a szellemet, melynek természeté pedig épp az, hogy ne csatázzon? Hogy kívülről és felülről nézze a csatát! Mi teszi a párt nélkülséget pártállásá? A magányost önmagában is haddá és seregek kényszerű ellenfelévé? Thomas Mann maga beszél, a maga nevében. Fénylő, tanáros szemüvege alól a legfinomabb szellemek egyike néz a hatalom farkasszemébe” (Nyugat, 1937. február, 157.).

Februárban közli a Szép Szó József Attila *Thomas Mann üdvözlése* című versét. Mély és őszinte főhajtás e költemény – hasonlóan Babits Mihály írásához – a *hatalom farkasszemébe* néző német író európai szelleme előtt.

Kegyelmi pillanat: József Attila és Babits Mihály fenntartás nélkül egyetértenek.

Márciusig! A Szép Szóban megjelenik Thomas Mann írása. A szerkesztők egy bekezdést kiemelnek: „Meggyőződésem, hogy az a költő, aki ma emberies állásfoglalás dolgában az embernek a politikában fölvetett létkérdésére megtagadja a választ, s a szellemet az érdeknek elárulja, a szellem terén is elveszett ember. El fog senyvedni és pedig nemcsak azért, mert költői mivoltát és tehetségét veszti el és soha többé valamire való alkotás nem telik ki tőle – hanem még hajdani műve is, melyet bűnének elkövetése előtt teremtett s amely valaha jó volt,

megszűnik jónak lenni, hogy szemünk láttára váljék porrá” (Szép Szó, 1937. április–május, 252.).

A szerkesztők körkérdést fogalmaznak: „irodalmi és művészeti életünk több kiválósága” miképpen vélekedik a nagy német író e gondolatáról? Babits Mihály úgy érzi: harapófogóba szorították. „Lássuk, költő, mit fogsz most mondani, most végre sarokba vagy szorítva! Ha nem vallod magad azonnal és fenntartás nélkül pártunk tagjának és világnézetünk harcosának, nem is vagy többé költő, sőt nem is voltál soha! Nem kisebb ember, mint Thomas Mann olvassa fejedre az ítéletet!” (Nyugat, 1937. április, 319–320.).

Értem József Attilát, Ignó Pált, Fejtő Ferencet (a zseniális költőt, a sértett szerkesztőt, az okos tollforgatót): politikai indulattal harcostársakat tobozoznak.

Értem Thomas Mannt: tudja, hogy a náci Németországban az író, a szellem embere semmivé lesz, ha a „szellemet az érdeknek elárulja”.

Értem Babits Mihályt: nem tud, nem akar pártkatoná lenni.

Babits Mihály megérte Thomas Mannt: „Érzése élményeiből fakad, ítélete mélyen önmagából, erkölcsi indulatából, írói lelkiismeretéből”; de nem ért egyet az író sarkos fogalmazásával – az író politikai pálfordulásától, ha a szellemet az érdeknek elárulja, a korábban írott mű nem válhat értéktelenné. Bölcsen helyreigazítja a nagy német író sarkos gondolatát: „Hajdani művéről nem azt mondanám, hogy »megszűnik jónak lenni«, hanem azt, hogy sohasem lehetett igazán jó. Mert aki igazán jó alkotásra képes (azon a legmagasabb nívón, amelyre most gondolok), az nem olyan fából van faragva, hogy »a szellemet az érdeknek« valaha is el tudná árulni.”

És nagyon egyetért Thomas Mann gondolatával: „A költő, aki a szellemet az érdeknek elárulja, a szellem terén is elveszett ember.”

Nyugat, 1937. április, Szép Szó, 1937. április–május.

Régi történet.

Egyetérték Babits Mihállyal. Megértem Thomas Mannt. Érttem József Attilát, Ignó Pált, Fejtő Ferencet.

Mai történet.

Reggeli fohász: *Thomas Mann üdvözlése*. Esti imádság: *Jónás imája*.

A labirintusnak nem egy kijárata van.